

PALLO JÓZSEF

Finkey Ferenc, az első magyar pönológus

Ferenc Finkey, the First Hungarian Penologist

Abstract: The Trianon Peace Treaty had a profound effect on the social and governmental structure of Hungary. These changes, of course, also influenced the field of corrections and actually altered some of its key aspects as well. The author will recall several key penological concepts and ideas from the era to provide an introduction to the philosophical foundations of the establishment of correctional legislation and the resulting substantive changes that occurred. Moreover, a detailed analysis will be provided on the system of enhanced severity workhouses, an emblematic punitive measure that addressed the unfavourable criminological tendencies of the 1920s, which emerged as consequences to the Trianon Peace Treaty. The essay will conclude with deducing the generalized historical, legal, and moral lessons and conclusions pertaining to this peculiar period of Hungary.

Keywords: Hungarian corrections, penology, independent field of law, legal classification, correctional infrastructure, employment, enhanced severity workhouse

Összefoglaló: A trianoni békeszerződés alapjaiban megváltoztatta a magyar közigazgatási-állami struktúrát. A változások nem kerültk el a magyar börtönügyet sem, sőt fontos szegmenseit érintették és rendezték át. A szerző a korszak fontosabb pönológiai elméleteinek felidézésével vázolja a büntetés-végrehajtási jog kialakulásának filozófiai alapjait, majd az egyes szakmai területeken megvalósult lényegi változásokat mutatja be. A 20-as években, a trianoni diktátum következményeként megjelenő kedvezőtlen kriminológiai tendenciák elleni fellépés emblematikus jogintézményét, a szigorított dologházat elemzi és vonja le az általánosítható történeti, jogi, morális következtetéseket.

Kulcsszavak: magyar börtönügy, pönológia, önálló jogág, jogági klasszifikáció, börtönügyi infrastruktúra, munkáltatás, szigorított dologház

1. Bevezető

A 2020. év emlékév a magyar ajkú jogászközösség számára, ugyanis ebben az esztendőben emlékezünk Finkey Ferenc születésének 150. évfordulójára, aki aligha vitathatóan a XX. század első felének egyik legsokoldalúbb magyar büntetőjogásza volt. Szerencsés embernek tarthatta magát, hiszen azok közé tartozott, akiknek megadatott, hogy tehetségük révén mind a szakmai, mind a tudományos életben maradandó értékeket alkottak, és munkásságukkal jelentős mértékben formálták az utókor jogászai szemléletmódját.

Finkeyt kivételes adottságai és nem utolsósorban példaértékű szorgalma a szó legnemesebb értelmében vett jogi polhisztorrá avatta, aki bravúros gondolkodásával, korát meghaladó szemléletmódjával és szintetizáló képességével megalapozta és kijelölte a honi pönológia, majd ennek nyomán a büntetés-végrehajtási jog fejlődésének útját. Tanulmányommal kettős célt kívánok elérni. Egyrésztől szeretném a méltán *magister juris criminalis* névvel illetett Finkey emlékének és dogmatikai hagyatékának fontosságát hangsúlyozni, másrésztől tudományos munkásságát, mint a mai kor büntetőjogászainak is biztos viszonyítási pontot jelentő értéket kívánom interpretálni. Természetesen jelen tanulmány keretei nem adnak lehetőséget a teljes tudományos életmű bemutatására, így csupán a publikáció témájához kapcsolódó és megítélésem szerint legfontosabb gondolatait felidézve tisztelgek Finkey Ferenc emléke előtt.

2. Néhány gondolat a pönológia mibenlétéről

A pönológia tudományának gyökerei egészen a XVIII. század végéig nyúlnak vissza, melynek tudományos értékkel bíró előzményeit azok az írók¹ jelentették, amelyek a szabadságvesztés büntetés-végrehajtásának humanizálását szorgalmazták. A felvilágosodás eszméinek tükrében jól érzékelhető volt, hogy nyilvánvaló ellentét feszül a korszakban tömegével alkalmazott bebörtönzések és azok végrehajtásának objektív feltételei között. A mostoha börtönkörülmények nagyon komoly érvet jelentettek a polgári átalakulásért küzdők számára, így a börtönügyhöz kapcsolódó valamennyi kérdés felértékelődött, és ezzel mintegy a humanizmus fokmérőjévé vált. Kiválóan példázza az új büntetőfilozófia megjelenését Montesquieu, aki már 1748-ban egyértelműen fogalmazott, amikor a szabad alkotmányos államok jellemzőiről értekezett: „[...] a büntető törvények ne legyenek kegyetlenek, ami csak zsarnokságba való, hanem a mérséklet, a bűncselekmény nagyságával való arányosság és az erkölcsösség, vagyis az emberiség legyenek a büntető törvények vezérgondolatai.”²

A komplex és egyre inkább kényszerítő hatásrendszer eredőjeként a büntetőtudományon belül elindult az a leválási folyamat, amely már tárgyát tekintve a szabadságvesztés végrehajtásának módját vizsgálta. A társadalmi fejlődésnek és az ennek nyomán felpezsdülő tudományos útkeresésnek köszönhetően hamarosan megjelent annak igénye, hogy a többi büntetésfajttával együtt dogmatikai és gyakorlati összefüggéseiben vizsgálják a szabadságvesztést és végső soron az egész büntetési rendszert.

A pönológia kifejezést első ízben Francis (Franz) Lieber³ használta, akinek álláspontja szerint ez olyan tudományág, amely a büntetés elméletével, gyakorlatával és történetiségével foglalkozik, valamint vizsgálja a büntetésnek a társadalommal és a bűnelkövetők

¹ Különösen John HOWARD: *The state of the prisons in England and Wales, with preliminary observations and an account of some foreign prisons and hospitals*, 1777.

² Charles Louis MONTESQUIEU: *L' esprit des lois (A törvények szelleméről)*, Barrilot, Geneve, I. köt, VI. feje.

³ Francis (Franz) LIEBER (1798–1872) német–amerikai jogász, jogfilozófus.

pszichológiai állapotával fennálló kapcsolatát.⁴ Álláspontjának dogmatikai alapjai egyidősek azokkal a kritikákkal, amelyek a klasszikus büntetőjogi irányzatot a kriminológiai iskolák részéről érték, és a klasszikus büntetési rendszer fiaskóját igyekeztek bizonyítani.

A XIX. században egyértelműen a büntetőjog-tudomány recessziója volt megfigyelhető, amely jól kitapintható további differenciálódást, sőt bizonyos szempontból előrelépést jelentett. Kikristályosodott azon tudományos értékekkel jellemezhető diszciplína, amely a büntetési rendszer egészére és a büntetések végrehajtásának módjára fókuszált. E tudományterület megnevezésére a pönológia adott iránymutatást, azonban azt is jelezni kell, hogy a korszakban divatos volt a börtönügy használata is, nyilván azon okból, hogy a börtönbüntetés volt a leggyakrabban alkalmazott szankció. Az Európában egyre nagyobb teret nyerő tudományterület létjogosultságát igazolta az a tény, hogy 1882-ben a római egyetemen börtönügyi tanszék létesült, intézményessé téve ezzel a vonatkozó ismeretanyag fontosságát.⁵ Finkey, mint a sárospataki jogakadémia tanára, lelkesen állt az ügy mellé, amelyről így foglalt állást: „*Valóban megdöbbenő, ha elgondoljuk [...] hogy a mi jogi tanrendszerünk mellett is megtörténhetik, s azt hiszem, nem nagyitok, ha azt mondom, hogy igen gyakran meg is történik, hogy valaki bíró, ügyész vagy ügyvéd lesz, anélkül, hogy a börtönügyről – eltekintve a BTK. büntetési rendszerének s a chablonos négy börtönrendszernek sovány ismertetésétől – behatóbb fejtegetéseket hallott volna, anélkül, hogy a rabmunka részleteiről, a házi és a bérleti, vagy vállalkozói rendszerről, a börtönépítésről, a rabélelmzéséről, a börtönigazgatásról egy szót is hallott volna s az illető fegyház, fogház-büntetést fog kiszabni, sőt mint ügyész egy fogház felügyelőjévé lesz, anélkül, hogy eddigelé egy modern fegyházat látott volna! Kívánatos volna nálunk is egyenesen kötelező tárggyá tenni (mert csak így várható siker) a joghallgatók tanrendjében a börtönügyet.*”⁶

A büntetés tanának további formálódása azonban nem volt öncélú, mert nagyon is valós társadalmi elvárásokat elégített ki, melynek további hangsúlyos eleme a bűnözés elleni küzdelem hatékonyságának növelését célzó társadalmi elvárás volt. Végző soron a pönológia és annak eredményei áttételesen ugyan, de a kriminálpolitika alakításának egyik fontos tényezőjévé nőttek ki magukat, jelentős hatást gyakorolva a korabeli honi jogalkotásra éppúgy, mint a jogalkalmazásra. A pönológia speciális ismeretanyagának organikus fejlődését kiválóan érzékelteti Finkey, amikor így ír a kérdésről: „*A XIX. század büntetőjogi irodalma, s bennünket érdeklőleg a börtönök berendezésével, reformjával, elveivel, részleteivel foglalkozó önálló munkák, valamint a börtönügyi congressusok, a börtönügyet lassanként önálló, az anyagi és alaki büntetőjogtól elkülönített, bár azokkal szervesen összefüggő szakmává, illetőleg tudománnyá fejlesztették s annak körét és feladatát is az említett szűk keretnél sokkal bővebbre kiterjesztették.*”⁷

Jól látható tehát, hogy a pönológia jellegéből adódóan a kezdetektől magában hordozza a szintézis igényét, azaz a különböző büntetőjogi területek eredményeinek rendszerezett összefoglalását és kutatását, amelynek központi eleme a büntetés volt.⁸

⁴ RUZSONYI Péter: *A pönológia és a kriminálpedagógia rendészettudományi beágyazódottsága*, Magyar Rendészet, 2015/4, 94.

⁵ FÖLDVÁRY József: *A büntetés tana*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1970, 24.

⁶ FINKEY Ferenc: *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*, Grill Kiadó, Budapest, 1904, 17.

⁷ *Uo.*, 6.

⁸ Utalni kell arra is, hogy a különböző tudományterületek nem egyforma jelentőséget tulajdonítanak a büntetésnek. Más hangsúlyt kap mindez a büntetőjogban, illetve a kriminológiában, és megint más az értéke (tartalma) például a pedagógiában.

Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy a Finkey nevéhez és korához köthető pönológia alapvetően egyfajta régi felfogást képviselt, amelynek lényege az egyéni szinten megjelenő összefüggések büntetéstanai vizsgálata volt, és jellemzően csak az európai államok tekintetében érvényesült. Napjainkban már egy új (modern) pönológiai felfogás formálódik, amellyel kapcsolatban Korinek László kifejti, hogy ez a modern értelemben vett tudomány már foglalkozik az egyéb büntetésekkel is, így a halálbüntetésekkel, valamint a szabadságvesztés helyett alkalmazható úgynevezett „alternatív” végrehajtási megoldások lehetőségeivel is.⁹ Talán meglepítő a halálbüntetésről olvasni, azonban az új pönológia vizsgálatait kiterjeszti Európán kívüli országokra is, és ezek között vannak olyanok, amelyekben ez a büntetés még nem alkalmazható.¹⁰ Megítélésem szerint a XXI. századi pönológia értelmezése során a következő hangsúlyokat érdemes figyelembe venni: a bűn és a büntetés definitív elemei; a felelősség egyes kérdései; a büntetés kiszabásának szempontjai, és végül a büntetés végrehajtásának módszerei. Álláspontom szerint a korábbi időszakokban, így Finkey aktív éveiben is a pönológia már ezekre az örök érvényű dilemmákra kereste a tudományos igényű választ. Amennyiben elfogadjuk ezt a tézist, akkor kézenfekvő lehetőség annak áttekintése, hogy Finkey Ferenc munkásságában ezek közül milyen fontosabb területeket érintett, és milyen válaszokkal szolgált a felvetődő kérdésekre.

3. A bűn és büntetés kérdéseinek kutatója

Finkey büntetési elméletét a közvetítő iskola tanainak elfogadása és következetes képviselete határozta meg, ebből adódóan munkásságában szüntelenül törekedett a szintetizált gondolkodásmódra, mint a pönológia egyik meghatározó sajátosságának a képviseletére. Erkölcsi és jogászai meggyőződéséből fakadóan a bűnről való gondolkodásmódját a szigor és az emberség együttes alkalmazásának princípiuma hatotta át. Írásaiban számtalan példát találunk arra, amikor a humanizmus, a kriminálpolitikai szükségszerűség és a jogállami garanciák között, egyensúlyozva találja meg a helyes irányokat. A *Büntetés és nevelés* című munkájában kifejti, hogy „[...] a büntetés tartamán a büntetés alapeszméit, a fogalomban összefoglalt belső ismérveket, a büntetés lényeges vonásait kell érteni”.¹¹ Éles különbséget tesz Finkey a büntetés célja, tartalma és alakja között, hangsúlyozva ugyanakkor, hogy a három kategória fogalmilag nem különálló. Ezen elméletét így rögzítette: „A cél nem egyéb, mint a tartalom folyománya, annak mintegy gyakorlati érvényesülése. A tartalom a fogalom magva, a cél pedig a szétszedett tartalom. A kettő összefoglalva adja a dolog lényegét [...]”¹² A tartalom vizsgálata során jutott arra a következtetésre, hogy

⁹ KORINEK László: *Kriminológia és pönológia = Sapiens in Sapientia Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából*, szerk. BARABÁS A. Tünde, BELOVICS ERVIN, Budapest, OKRI, 2016, 358.

¹⁰ A legismertebb példa erre az Amerikai Egyesült Államok, ahol a halálbüntetés több válfaját is alkalmazzák.

¹¹ FINKEY Ferenc: *Büntetés és nevelés*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1922, 32.

¹² *Uo.*, 94.

ennek fő ismérve a megtorlás, azonban célja a megelőzés irányába mutat, amely csak individualizált eszközökkel valósítható meg.¹³

A tartalom és a cél között megkülönbözteti a bűncselekmény alakját is, amely értelmezésében nem más, mint e két kategóriának a külső megjelenése. A tartalom tekintetében hangsúlyozza, hogy e kategória minőségileg több, mint „egyszerű” megtorlás, ugyanis a tartalom erkölcsi elemeket is tartalmaz (pl. lelki megtisztulás).

Fontosnak tartja, hogy a büntetésben egyenlő arányban legyen meg a fenyítő és a felemelő elem, azaz a szigor és az emberség egyszerre jusson érvényre. Erről így írt: „Az a büntetés, amely csak sújt, csak fájdalmat okoz, amely megsemmisíti, tönkreteszi az elítéltet, nem tökéletes büntetés.”¹⁴ A büntetés célja Finkey elmélete szerint csakis a büntetés tartalmának gyakorlati megvalósítását jelentheti. Élesen bírálta a jelszavak alkalmazását, amelyeket kontraproduktív tételként azonosított, így kétségbe vonta a védő büntetés (Schutzstrafe) és a biztosító büntetés (Sicherungsstrafe) értelmét. Finkey szemléletmódját alátámasztja Horváth Tibor is, amikor így hivatkozik a szerzőre: „[...] egyrészt tautológiát jelentenek, másrészt éppoly keveset mondanak a büntetés reális, gyakorlati céljáról, mint a Liszt által oly népszerűvé tett célbüntetés kifejezés.”¹⁵

Finkey büntetéselméletében elsődleges és kiemelt szerepe van a prevenciónak, amit a korabeli szóhasználatból élve visszatartásként jegyez és az általános büntetési cél körében értelmez. E kategória vizsgálatánál ismét a szintetizálásra való törekvése szembetűnő, ugyanis kifejti, hogy a büntetéstől való félelemnek komoly hatása lehet, azonban ezt az összetevőt túlbecsülni helytelen gondolkodásra vall. Álláspontja szerint az általános megelőzés szorgalmazása téves elmélet, mert végső soron ezzel Feuerbach pszichológiai kényszerelméletének¹⁶ nyitnánk teret, amely viszont szöges ellentétben áll a Finkey által olyannyira tisztelt humánus eszményével. A későbbiekben is fontos szerepet betöltő, jogállamisághoz köthető tézist mond ki ezzel, mert az igazságos és emberséges büntetés fogalmának köztudatba emelése mellett tör lándzsát.

Az általános büntetési cél másik fontos összetevőjeként értékeli Finkey az elégtétel eszméjét. Kritikát fogalmaz meg a bíróságok tevékenységével kapcsolatban, mert azt állítja, hogy ezek a fórumok csupán a törvény megsértett tekintélyét akarják helyreállítani, illetve a tettes által okozott kár megtérítését kívánják elérni. Ezzel egyértelmű utalást tesz arra, hogy a korabeli jogszolgáltatásban tetten érhető a már akkor is nyilvánvalóan anakronisztikus kompenzációs elv, amely jellegéből adódóan a magánjog szférájába tartozik. Horváth Tibor a Finkey-féle elégtétel lényegét így ragadta meg: „[...] a büntetés

¹³ Ezek közé sorolja az elrettentést, a javítást, az ártalmatlanná tételt és legfőképpen a nevelést.

¹⁴ FINKEY: *Büntetés...*, i. m., 52.

¹⁵ HORVÁTH TIBOR: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlatja*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981, 221.

¹⁶ Anselm von FEUERBACH (1775–1833) elmélete szerint a bűnelkövetés érzéki örömet okoz az elkövetőnek, ezért a büntetésnek e vágy elfojtására kell képesnek lennie. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a büntetés nagyobb hátrányt jelent, mint vágyának kielégítése, azaz a bűnelkövetés. Elméletének kritikusai egyrészt vitatják, hogy a bűnelkövetés motívuma döntően érzéki vágyak kielégítése lenne, másrészt hangsúlyozzák, hogy nem elsősorban a hátrány nagyságának, hanem a hátrány bekövetkezése nagyfokú valószínűségének van visszatartó ereje.

*bizonyos mértékű elégtételt jelent nemcsak az állam részére a megsértett törvény tilalmának megszegéséért, de a sértett részére is az elszenvedett sérelemért.*¹⁷

Finkey eszmerendszerében a büntetés harmadik eleme a nevelés. Új tartalommal töltötte meg mindezt, amikor két szegmensben azonosította ennek irányait, és az általános nevelő hatásról, valamint a közvetlen végrehajtási célról fejtette ki gondolatait. Az általános nevelési cél kapcsán azt képviselte, hogy az állam nemcsak a bűnösöket, hanem általában mindenkit inteni, figyelmeztetni, tanítani kíván, annak érdekében, hogy tartózkodjanak a büntetéstől.

Elismeri ugyanakkor azt is, hogy az általános nevelés jelentősége csupán visszfénye az általános megelőzési célnak. Jól mutatja meg ezt a limitált felfogást, amikor így fogalmaz: *„Különösen az első ízben bűn útjára tévedt egyénekek szemben ez az állami (hatósági) dorgatórium, az elkövetett cselekmény helytelenségére való érélyes figyelmeztetés nemcsak szükséges, de rendszerint felette üdvös hatású is. Úgy hogy minimális súlyú bűncselekmény miatt az első botlásért az állam olykor beéri ezzel a hivatalos dorgálással, vagyis merőben erkölcsi büntetéssel.*¹⁸

Nem vitatható, hogy elméletének hangsúlyosabb eleme a nevelés mint közvetlen végrehajtási cél vizsgálata, melyet a büntettek legnagyobb csoportjára profilozott. E bűnelkövetői kör tekintetében véleménye megegyező Franz von Liszt álláspontjával, mert az ún. javítható állapot-büntettesekre vonatkoztatja, akik esetében már az erkölcsi megjavítás, illetve a nevelés a domináns elem. Finkey ezt a gondolatot így erősíti meg: *„[...]remélhető az elítélt jellemének átalakítása, az illetőnek a helyes társadalmi viselkedésre való képesítése, az ún. reclassement.*¹⁹ E gondolatkörben egy ma már megkérdőjelezhetetlen tézist is megfogalmazott, amely a modern büntetés-végrehajtási jog egyik jellemzőjeként szolgál: *„A társadalmi életre alkalmasabbá tétel, a reclassement, egyik legfontosabb börtönügyi feladat ugyan, de hogy ez minden esetben sikerüljön, ezt nagyképűsködés lenne követelni a börtönbüntetéstől.*²⁰

Megítélésem szerint Finkey fentiekben tárgyalt munkássága kiválóan érzékelteti a pönológia talán legfontosabb ismervét: a szintetizáló tudományos gondolkodást. Ugyanakkor Finkey tudományos kiválósága itt is megmutatkozott, mert korának egyetlen olyan jogtudósa volt, aki ebben a statikus környezetben is az önálló, eredeti gondolatok és tudományos elmélet megfogalmazására törekedett. Mindennek alapját a XIX. század fordulója után bekövetkezett paradigmaváltás képezte, amely a kriminálpolitikai célgondolat megerősödésében jelent meg, míg ezzel párhuzamosan a jogalapprobléma háttérbe szorult. Az újfajta szemléletmód a szociológiai felfogás térnyerésében mutatkozott meg, amely a büntetőjog két alaptételével kapcsolatban fogalmazott meg kritikát, így vizsgálata centrumába emelte a büntetési rendszer és a büntetőjogi felelősség kérdéseit. A legélesebb bírálatot a rövid tartamú szabadságvesztés alkalmazása kapta, amely a korabeli felfogás szerint eléggé se nem sújt, se meg nem javít. A feltételes elítélés jogintézményének széles körű alkalmazása mellett viszont határozottan kiálltak a korabeli szakemberek, így különösen Vargha Ferenc.²¹ Vargha egyébként már 1901-ben figyelemre

¹⁷ HORVÁTH: *i. m.*, 222.

¹⁸ FINKEY: *Büntetés...*, *i. m.*, 44.

¹⁹ FINKEY Ferenc: Büntetéstan problémák, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1933, 21.

²⁰ *Uo.*, 121.

²¹ VARGHA Ferenc (1858–1940) 1922 és 1930 között koronaügyész, jelentős jogi szakíró.

méltó módon foglal állást a kriminálszociológia mint büntetőjogi segédtudomány mellett: „A büntetőjogásznak ezért nem elég juristának lenni, de ezekkel a segédtudományokkal is tisztában kell lennie, különben csak olyan siralmas alaki igazságokhoz fog eljutni, amivel a régi századok beérték. A mai kor büntetőjogászáának tehát a tényekből folyó természeti igazságokat feltáró pozitív filozófiára kell helyezkedni, mint alapra. A büntetőjog reformálásánál az irányítót a szociológiának kell kezelnie, mely az élet szolgálatában áll, s a társadalmi élet irányítója.”²²

E szemléletmód nem állt messze Finkey felfogásától sem, ahogyan azt egyébként szakirodalmi munkássága több helyen is bizonyítja, így látható, hogy büntetéstanai gondolkodásmódját a Vargha-féle tanok is formálták. Minden tudományos törekvés ellenére a szociológiai irányzat térnyerése azonban nem tudott kibontakozni, mert a hagyományosnak mondható magyar gondolkodásmódnak az *aurea mediocritas*-elv jobban megfelelt. Ennek talán legszomorúbb következményeként az a kényszer-kompromisszum valósult meg, amely a determinista és indeterminista felfogás tudományos értékű vitáját ellehetetlenítette, és végső soron egy limitált indeterminizmus jelenített meg a 20–30-as évek honi dogmatikájában.

4. A magyar börtönügy vezérlakja

A börtönügy fogalma, tartalma, létjogosultsága és önállósága egész Európában a XIX. században rajzolódott ki.²³ Kialakulása tulajdonképpen a büntetőjog-tudomány fejlődésének következménye, éppúgy, ahogyan ez a kriminálpszichológia, a krimináletológia vagy éppen a kriminálpolitika esetében is történt. Előzményei az elrettentési elmélet bukásához köthetők, amelyek helyébe a szabadságvesztést középpontba helyező felfogás került. Finkey elmélete szerint a börtönügy a büntetőjog azon területe, amely a börtönökre vonatkozó elveket és szabályokat, valamint a büntetési rendszert elemző ismeretanyagot egyesíti. Kristálytisztán látta és tudta, hogy miben kell a börtönügy lényegi elemeit keresni, és ezt rögzítette is: „[...] a büntetőjog-tudománynak az az önálló ága, mely általában a büntetési eszközökkel, főleg azonban a szabadságvesztés-büntetésekkel s az ezekhez hasonló, vagy ezekkel összefüggésben álló letartóztatási, vagy büntetőpolitikai megelőző intézetekkel, illetőleg a büntetési és megelőzési eszközök szervezetével, végrehajtási módozataival foglalkozik”. Megjegyzendő, hogy nemcsak Finkeyt foglalkoztatta a kérdés, mert például hasonló álláspontot alakított ki, igaz, jóval később, kortársa, Hacker Ervin²⁴ is, aki szerint a börtönügy fő feladata: „[...] azokat a törekvéseket ismertetni és kritikailag méltatni, amelyek a szabadságvesztés-büntetések és a feladatkörébe tartozó biztonsági és javító-nevelési intézkedések végrehajtása során ezeknek célja megvalósítására irányulnak”.²⁵

Nem vitatható, hogy Finkey elsősorban a dogmatika aktív művelőinek tulajdonította mindezt az érdemet, azonban kiemelt figyelemmel tekintett a börtönügyi kongresszusok

²² VARGHA Ferenc: *Szociológia és büntetőjog*. Jogászegyleti értekezések, 1901/2, Budapest, 21.

²³ A börtönügyet változatos megnevezéssel illették Európa-szerte, így pl: science penitentiare, Gefängnissskunde, prison discipline, disciplina carceriana).

²⁴ HACKER Ervin (1888–1945) pozsonyi, miskolci, majd debreceni egyetemi (jogakadémiai) tanár.

²⁵ HACKER Ervin: *A börtönügy*, Pécs, 1918, 4.

eredményeire is. Az 1905-ben Budapesten megrendezett kongresszuson maga is aktív szerepet vállalt, a fiatalok fogházának megszervezéséről tartott nagy sikerű előadást, amelyben ismét mélyeséges humanizmusról tett tanúbizonytságot. Tudományos érdeklődése egyébként már korábban a fiatalok felé fordult, melynek bizonyítéka, hogy már 1901-ben alaptételként rögzítette a fiatalok bűnözők megmentésének, javításának és helyes útra terelésének kívánalmát.²⁶ A börtönügyi kongresszusok inspiratív hatására született meg Finkey azon monográfiája, amelyben egyértelműen fogalmaz e tudományos események fontosságáról: „*Reméljük, hogy a börtönügyi kongresszus végre elhatározásra sarkallja igazságügyi kormányunkat a tekintetben is, hogy az anyagi büntetőjog, a BTK. 15 év óta vajudó Novellájának ügyét diadalra juttassa, vagyis a börtönügy reformja, az e körül kifejlődő eszmeharc megéreleli büntetési rendszerünk kívánatos reformjának kérdését is, mert épen a börtönügy javítása, illetőleg a BTK. börtönrendszerének szigorú és teljes végrehajtására irányzott kísérletek fogják reávezetni az igazságügyi kormányt arra, hogy a BTK. mai büntetési rendszere is okvetlenül reformálandó vagy legalább is jelentékenyen módosítandó.*”²⁷

Mindennek megvalósítása érdekében erőteljesen lépett fel és sürgette a kétségkívül késésben lévő börtönügyi kodifikációt, melynek központi céljáról a következőket írta: „*Tényleg ez idő szerint is még a legtöbb európai állam nem codificálta a büntetés végrehajtást külön törvényben, pedig a büntetőjogi codificatio addig nincs befejezve, míg a büntetőjognak eme leggyakorlatibb részéről rendszeres, elvi alapon nyugvó és részletes törvény nem hozatik. Amint anyagi BTK. nélkül a bíró szeszélye, önkénye szabja meg, hogy mi a büntetendő cselekmény s mi a büntetés neme és mértéke, épúgy börtönügyi törvény nélkül a börtönigazgató önkénye határozza meg, milyen a büntetés a valóságban. Egyik époly veszedelmes, mint a másik.*”²⁸ Finkey tehát nem a hiányzó szabályozás omnipotens jellegére hivatkozik, sokkal inkább az emberi tényező, a szakképzett jogalkalmazó fontosságát tartja elsődlegesnek.

A börtönügyi tudomány formálása során Finkey egy igen fontos „melléktudomány” jelentőségére hívja fel a figyelmet, ez a sajátos terület a büntetőpolitika, mely modern kori atyamesterének Franz von Lisztet tartja.²⁹ Meglátása szerint ez a tudományterület dolgozta ki az általános és a különös megelőzés rendszerét, melynek eredményeként elválik egymástól a büntetőpolitika és a büntetőpolitika. Ez utóbbi különös jegyének tartja a felismerést, miszerint a bűnelkövetés veszélyei ellen nemcsak büntetéssel, hanem „*[...] a legutóbbi idők kriminológiai kutatásai és a büntetőpolitika tényei s az ezáltal felderített törvényszerűségek alapján a bűnelkövetés összes tényezőinek a megszüntetését vagy legalább ellensúlyozását s ezzel a bűncselekmények csökkentését és az erre alkalmas általános eszközök és módok megvitatását is feladatául kell tekinteni*”.³⁰ Mérnöki pontossággal azonosítja azokat az irányokat, amelyek az alakuló új tudományterület alapjait képezik, így nevesíti a tételes büntetőjog alapértékeit, figyelmeztetve arra, hogy a törvényhozásnak számolnia kell a nép lelkében élő jogfelfogással, a jó értelemben vett meggyökerezett értékítélettel, „*[...] amikkel máról holnapra szakítani nem szabad, legfeljebb annak helyesebb irányba terelését*

²⁶ FINKEY Ferenc: *A fiatalok bűnözők büntetési rendszerének revíziója*, Budapest, 1901, 23.

²⁷ FINKEY: *A börtönügy...*, i. m., 2.

²⁸ *Uo.*, 23.

²⁹ FINKEY: *Büntetés-tani...*, i. m., 288. (Alapműnek tartja LISZT 1889-ben íródott *Kriminalpolitische Aufgaben* munkáját).

³⁰ *Uo.*, 288.

s a közfelfogásnak lassú nevelését tekinthetjük feladatunknak".³¹ Ugyancsak hangsúlyozza a kriminológia eredményeinek pragmatikus felhasználását és azok időszerűségét, azonban felhívja a figyelmet az elfogultság veszélyeire is, megerősítve, hogy a bűnügyi politika egy lépést sem tehet a kriminológia nélkül. Finkey e gondolatai között egy ma is érvényes és általánosítható alaptételt fogalmaz meg, amikor ezt írja: „Ezen új tudományok tanításait sem szabad kritika nélkül magunkévá tennünk, óvakodnunk kell a különböző idegen szakmák (orvosok, pszichiáterek, sociologusok) gyakori túlzásaitól, gyakorlatiatlan követeléseitől. Ezekről a kívülálló szakemberektől is csak azokat a kiforrott tételeket szabad elfogadnunk, amelyek kétségtelenül a haladást, a természetes fejlődést jelentik, s amelyek összeegyeztethetők a fennálló büntetőjog alapelveivel.”³²

Finkey egyik legnagyobb érdeme tehát, hogy megnevezte a börtönügy meghatározó alapelveit (vezéreszméit), amelyek mai szemmel nézve is aligha vitathatóan a következők: törvényesség, emberiesség, egyéniesítés.

A törvényesség elvét biztos viszonyítási pontként jellemzi, sőt axiómaként azonosítja. Találó hasonlattal azt hirdeti, hogy ennek az alapelvnek a jelentősége olyan meghatározó, mint az anyagi büntetőjogban a *nullum crimen sine lege*, illetve a *nulla poena sine lege* elvei. Finkey szerint a törvényesség elvének az a legfőbb rendeltetése, hogy minden körülmények között megakadályozható legyen az önkényes végrehajtás, amelynek zálogát egyrészt a jogszabályok megismerésében és a szakképzett, elhivatott személyzetben látja. Másrészt azt tartja szükségesnek, hogy a jogszabályok határozzák meg a büntetés tartalmát és célját.

Az emberiesség alapelvét illetően Finkey amellett tör lándzsát, hogy az a modern büntetés szükségképpen alkotóeleme, amelynek a keserű történelmi tapasztalatok teremtenek megkérdőjelezhetetlen jogfilozófiai és etikai alapot.

Az egyéniesítés elvével gyakorlatilag az elítéltek klasszifikációjával kapcsolatos alapvetést végzi el és teremti meg azt a dogmatikai fundamentumot, amely alapján a mai napig érvényes ez a gondolat. Alaptételét Finkey a következőképpen fogalmazza meg: „A mai egész büntetőjog ugyan a törvény előtti egyenlőség nagy gondolatán nyugszik, vagyis nem tesz különbséget a büntetés alkalmazása tekintetében az elítéltek előbbi foglalkozása, rendi állása, vagy rangja szerint. Másfelől éppen azt az aristotelesi gondolatot igyekszik gyakorlatilag is megvalósítani, hogy a nem egyenlőkkel ne egyenlően bánjunk, vagyis, hogy minden egyes büntetést az általa elkövetett bűncselekmény nagysága, objektív súlya és a saját alanyi bűnösségének a minősége és foka szerint, tehát az osztó és kiegyenlítő igazság szerint érjen a büntetés. Az egyénítés, az individualisatio ily értelemben egyik legfontosabb vezérelve ma a büntető törvényhozásnak és a büntető bírászkodásnak, legközvetlenebbül pedig a büntetés végrehajtásának.”³³ Álláspontja szerint az egyéniesítésnek több válfaja létezik, melyek alapvetően két irány mentén szerveződnek. Finkey megkülönbözteti az individualizáció bírói és végrehajtói felfogását, amelyet egy lépcsőzetes folyamatként mutat be. A rendszer működésének első lépése az, amikor a bíró ítéletet hoz, és az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyához és az elkövető egyéni bűnösségéhez igazítva szabja ki a megfelelő büntetést, figyelemmel annak társadalmi hatásaira. Kiemeli azt is, hogy a bírói individualizáció a maga teljességében

³¹ *Uo.*, 289.

³² *Uo.*, 289.

³³ *Uo.*, 38.

csak a pénzbüntetés tekintetében érvényesülhet, hiszen ebben az esetben a bíró az elítélt valóban egyéni (családi, személyi és vagyoni viszonyok) körülményeinek gondos mérlegelése után hozza meg ítéletét. Figyelemre méltó, hogy Finkey a már korábban is hivatkozott mélységes humanizmusáról ismét tanúbizonyságot tesz, amikor a halálbüntetés kiszabásáról így foglal állást: *„A jogerősen kiszabott halálbüntetés végrehajtása szintén időbeli folyamat ugyan, de a mai emberies felfogás mellett – ha ennél a borzalmas büntetési nemnél szabad ezt a szót használnunk – a kivégzésnél mellőzni kell minden súlyosbítást, a fájdalmak fokozását.”*³⁴ Az egyéniesítés fontosabb, mondhatni szakmai, vonatkozásait azonban sokkal inkább a végrehajtási individualizáció körében látja érvényesülni.

Alaptétele az, hogy a szabadságvesztés büntetés³⁵ egy hosszabb tartamú folyamat, amelynek lényege a törvény által előírtak szerinti foganatosítása. Ebben a gondolati körben fontosnak tartja, hogy az egyéni bánásmód nem a szoros (köznapi) értelemben vett perszonális adottságokhoz való foglalkozást jelenti az elítélttel, hanem a legmegfelelőbb módszer alkalmazását.

Mindezzel egy sajátos szemléletmódot is bevezet, amelynek lényegét a következőképpen ragadja meg: *„A jó nevelőnek tudnia kell, hogy a legjobb egyéniesítő eljárás gyakran abban áll, hogy ne legyünk tekintettel az egyéni különlegességekre, hanem kényszerítsük az illető egyént az egyén feletti rendhez való alkalmazkodásra.”*³⁶ Finkey nem csodaszert lát az egyéniesítésben, csupán eszközként tekint rá, amely a büntetés egyik céljának, a nevelésnek a hatásos módszere lehet. Jól látható, hogy ennek határait és korlátait is érzékeli, hiszen a szabadságvesztés időtartamának befolyásoló szerepét kiemelve állapítja meg, hogy a rövid tartamú szabadságelvonás esetén nem áll elegendő idő arra, hogy az egyéni jellemet a végrehajtó szervek felmérjék, ezért az individualizáció elve ez esetben sérül. Persze ennél fontosabb az a következtetés, hogy Finkey általában sem látta értelmét az extrém rövid tartamú szabadságvesztésnek. Ugyancsak az egyéniesítés akadályát látja Finkey a különböző szabadságvesztési nemek végrehajtásának meglehetősen komplikált rendszerében,³⁷ melyhez a törvény alapján eleve hozzárendelt bírói intézkedések (enyhítések, szigorítások) szükségképp akadályt képeznek. Megoldásként ezeket a jogköröket a börtönigazgatóhoz telepítené, és ezzel egyfajta szubszidiárius álláspontra helyezkedik ebben a kérdésben, elismerve ugyanakkor a törvényi szintű szabályozás fontosságát. Az individualizáció harmadik akadályaként rögzíti azt a körülményt, hogy a végrehajtás megkezdésekor még nem ismert az elítélt személyisége. Ennek megismeréséhez szükségesnek tartja a különböző jellemcsoportok kialakítását, mert amint írja: *„[...] e tekintetben a bűnügyi lélektan még ma sem tud kifogástalan, szabatos osztályozást, illetőleg kategorizálást nyújtani a büntettes-jellemekről”*.³⁸ Finkey kreativitása ismét felcsillant,

³⁴ *Uo.*, 39.

³⁵ Itt említi még az ún. biztonsági intézkedéseket, amelyek közül több ugyancsak a szabadság elvonását jelentette (pl. szigorított dologház).

³⁶ FINKEY: *Büntetéstan...*, i. m., 41.

³⁷ A Csemegi-kódex a szabadságvesztés büntetésnek öt különböző nemét szabályozta, úgymint a fegyházat, az államfogházat, a börtönt, a fogházat és az elzárást. Ezekben belül megkülönböztette a büntettek, a vétségek és a kihágások miatt kiszabható szabadságvesztés neveit. A büntett büntetéseként fegyház vagy börtön, a vétség büntetéseként fogház, a kihágás büntetéseként pedig elzárás volt kiszabható.

³⁸ FINKEY: *Büntetéstan...*, i. m., 44.

mert magára vállalta ezt a feladatot és felvázolta saját rendszerét, amelyben az alkalmi (pillanati bűnelkövetők) mellett nevesíti az ún. állapot-büntettek csoportját, sőt további klasszifikációval azonosítja az akaratgyenge, a rosszakaratú és a megátalkodott (kemény lelkű) bűnözői csoportokat.

A klasszifikáció egyes kérdéseiről Finkey részletesen értekezik az *Adatok a büntettek jellemcsoportjainak megállapításához* című, 1933-ban napvilágot látott tanulmányában. Nem tartom feladatommak a teljes Finkey-féle szisztéma részletes bemutatását, azonban arra a körülményre feltétlenül szükséges rámutatni, amely a szerző agilitását és rendszerszerű gondolkodásmódját szépen példázza. Tanainak gyakorlati megvalósulása köszön vissza a Csemegi-kódex második novellájában (II. Bn.), amelyet a megrögzött büntettek (többszörös visszaesők) elleni fellépés érdekében vezettek be 1928-ban a szigorított dologház jogintézményével.

Az előzményeket illetően erről így ír Finkey: „Az utolsó félszázad börtönügyi és kriminálpolitikai irodalmának s a különböző nemzetközi kongresszusainak állandóan szőnyegen forgott kérdése a megrögzött vagy hivatásos büntettek büntetési rendszerének s a velük való elbánásnak a problémája. A határozatlan tartamú időre elítélés (indeterminate sentence) radikális eszméje ugyan már egy százados múlta tekinthet vissza.”³⁹ A II. Bn. elvi alapjait a tettes-büntetőjogi szemlélet határozta meg, ennek megfelelően nem a tetterányos büntetés alkalmazásáról, hanem a személyi veszélyességre alapozott, határozatlan biztonsági intézkedés megvalósítását jelentette, melynek alapja a bűnöző-életvitel, a bűnözésre való hajlam és az elkövetett bűncselekmény, amelyek a közveszélyesség szimptomájaként jelentek meg. A jogintézmény egyébként nem vált be a gyakorlatban, ennek oka részint a sok jogi-dogmatikai következetlenség volt, másrészt a bírói gyakorlat sem szerette ezt alkalmazni, amit a korabeli statisztikai adatok is alátámasztanak. Jól szemléltetik ezt a kapcsolódó bírói gyakorlat kiragadott adatai is, melyek szerint 1928-ban 74 beutalás történt, 1929-ben 31, 1930-ban 143, 1938-ban 136, 1940-ben 158. Amennyiben a háromnál többször büntettek számához viszonyítunk, akkor látható, hogy 1929-ben még a többszörösen elítéltek 10%-át, 1930-ban 9,4%-át utalták szigorított dologházba. Az ezt követő években következetesen és fokozatosan mindig kevesebbet, 1937-ben 3,8%-ot, 1938-ban pedig már csupán 3,2%-ot ért el a mutatószám.⁴⁰ Összességében elmondható tehát, hogy a szigorított dologház bevezetése időszerű volt, azonban semmiképp nem lehetett korszerűnek nevezni ezt a megoldást, mint ahogyan azt a filozófiát sem, amelyre alapozva megjelent ez a jogintézmény. Finkey ugyanakkor meggyőződéssel, sőt lelkesen állt ki a szabályozás mellett, aminek így adott hangot: „[...] a mi II. Bn.-ánk a megrögzött büntettekkel szemben bátran levonja az utolsó félszázad bűnügypolitikai követeléseinek a tanulságait és az ily megátalkodott bűnös egyéniségekkel szemben mellőzi a büntetés hagyományos fogalmával való kísérletezést s őket, ha ily minőségük bírónilag megállapított, egyenesen a szigorított dologházba utaltatja be. De ez a beutalás mindig és a maximum tekintetében teljesen határozatlan időre szól.”⁴¹ Különös hangsúlyt kap az idézet utolsó mondata, amely arra utal, miképp az Finkey munkásságából egyébként is látható, hogy nem volt feltétlen híve a határozatlan

³⁹ Uo., 47.

⁴⁰ NAGY Ferenc: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1986, 128.

⁴¹ FINKEY: *Büntetéstani...*, i. m., 49.

tartamú szabadságvesztésnek. Egyébként ez más munkáiban is visszatérő elem, például 1911-ben már így jellemzi az észak-amerikai szabályozás ide vonatkozó reguláit: „Az általam bemutatott reformintézmények közt a 'határozatlan tartamú ítélet' intézménye legfeljebb az, a mihez szó férhet, a minek jogosultsága s alkalmazási tere felett még bizonytalanság sok vita fog lefolyni.”⁴² Összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy az egyéniesítés alapeszméjét (alapelvét) Finkey a legfontosabb vezérelvként jellemezte, és kiemelt büntetéstani, sőt bűnügyi neveléstani szerepet tulajdonított ennek.

Talán az eddigiekből is jól érzékelhető, hogy Finkey egy – jó értelemben vett – jogi polihisztor volt, akinek az a legnagyobb érdeme, hogy büntetéstani munkásságával megalapozta a mai értelemben azonosítható büntetés-végrehajtási jog alapjait, és ennek nyomán indulhatott meg e tudományterület önálló jogággá válása.

Munkássága jelentőségével egyébként teljesen tisztában volt, mert büszkén írja 1944-ben: „A büntetőjog harmadik ágával, a büntetéstannal (*Poenologia*), vagyis a börtönüggyel, illetőleg a büntetés végrehajtási joggal szintén sok munkában foglalkoztam. Kérdés nélkül mondhatom, hogy a büntetőjog ezen ágának önállósítását, külön előadását én harcoltam ki.”⁴³ Finkey szerencsésnek mondhatta magát, hiszen ritkán adatik meg egy jogtudósnak, hogy ilyen korszakos jelentőségű jogfejlesztésben szinte kizárólagos szerepet játsszon.⁴⁴

Hazánkban a XX. század elején a pozitivisták iskola hatására előtérbe kerülő célbüntetés a végrehajtás feladataként már a büntetett személyiségéhez igazított befolyásolást, az újabb bűncselekmény megelőzését tűzte ki. A társadalomtudományokban tért nyert determinizmus hatására felpezsdülő pszichológia, pedagógia, szociológia, kriminológia a büntetés-végrehajtás tudományos művelésének új dimenzióit kínálta. A börtönügyi tudomány század eleji térnyerése e tudomány jellegéről vallott felfogás két irányát rajzolta ki. Az egyik felfogás az új tudományt a kriminológiához és a szociológiához hasonló, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó filozófiai, kriminálpolitikai, ugyanakkor büntetőjogi és közigazgatási ismereteket egyaránt magába foglaló társadalomtudománynak tekintette.

A másik felfogás a már fentebbi utalás szerint Finkey Ferenc munkássága közvetítésével azt hirdette, hogy a börtönügyi tudomány jogtudomány, és pedig a büntetőjog-tudomány harmadik ága. Finkey a német Freudenthal és Krohne nyomán annak elismertetésére törekedett, hogy a fogvatartott közjogi viszonyban⁴⁵ áll az állammal. Freudenthal nyomán⁴⁶ alapvetésként fogadta el Finkey, hogy a börtönügyi jognak (*Gefängnisrecht*) az alapvető feladata, hogy szabatosan határozza meg az állam és az elítélt között létrejövő viszonyt, amely egyben az elítéltet megillető jogok és kötelezettségek tartalmát is magába foglalja. Ennek a sajátos helyzetnek az elsődleges feladata, hogy a

⁴² FINKEY Ferenc: *Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1911, 291–292.

⁴³ FINKEY Ferenc: *Emlékek és élmények életem derűs napjaiból*, Sárospatak, 1944, 122. (A könyvet egyébként feleségének, Radácsy Erzsébetnek ajánlotta aranylakodalmuk alkalmából.)

⁴⁴ Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a két világháború között más szerzők is foglalkoztak börtönügyi kérdésekkel. E jogtudósi közösségből ki kell emelni Szöllősy Oszkár, Hacker Ervin és Karay Pál munkásságát.

⁴⁵ Berthold FREUDENTHAL: *Die staatsrechtliche Stellung des Gefängenen*, Jena, 1910, 13.

⁴⁶ Berthold FREUDENTHAL: *Gefängnisrecht und Recht der Fürsorgeerziehung*, *Enzyklopädie der Rechtswissenschaft in systematischer Bearbeitung, begründet von Holtzendorff*, Herausgegeben von Kohler, 7. kiadás, 5. kötet, Leipzig, 1914, 77.

szabadságvesztés végrehajtása a tételes közjoggal összhangban álljon, és csak olyan fokú kényszert jelenthet, amelyet a bíró jogerős ítélete tartalmaz. Finkeyvel hasonló álláspontra helyezkedett Hacker Ervin is, aki szerint a szabadságvesztés végrehajtását taglaló tudomány jogi jelleget mutat, és „[...] ezen a téren nemcsak büntönügyi, hanem általános jogi, főként közjogi, de emellett egyéb jogi (magánjog, büntetőjog, közigazgatási jog stb.) szempontokra és tételes szabályokra is, az összhang megteremtése végett, kell leginkább figyelemmel lenni”.⁴⁷ Ezekkel a megállapításokkal jól körvonalazódtak a mai szóhasználat szerinti büntetés-végrehajtási jogviszony⁴⁸ tartalmi elemei, amelyek középpontjában az emberi méltóság tiszteletben tartása jelent meg az elítélti jogokra fókuszáltnan. Ennek a mai napig központi értéknek a fontosságára Finkey mellett ugyancsak Hacker mutat rá a következő gondolattal: „Az elítéltek személyi jogainak a gyakorlatban való kezelését azonban még egy másik oknál fogva is érdemes szemmel kísélni. Ezek azok a jogok, amelyeknek a csorbítására a gyakorlati büntönügyben legtöbb alkalom nyílik; észrevétlenül elsikkadhatnak a büntönben az olyan személyi jogok, amelyeknek a szabad emberrel szemben való biztosítása ma már teljesen vitán felül áll.”⁴⁹ Az emberi méltóság eszméjét Finkey is megfogalmazza, ez a jogi meggyőződésén túlmenően a már többször hangoztatott humanizmusát is jelzi. Szép példa erre az a gondolata, amelyet a szabadságvesztés büntetés kapcsán a mai napig is érzékelhető értetlenséggel szemben fogalmazott meg: „Az ilyen laikus kritikák rendszerint a tárgyi tájékozatlanságból erednek. Ezekben a modern nagy büntönökben – melyeknek csak a nagysága, a túl nagy befogadási képessége ellenkezik a büntönügyi tudomány tanításával – szó sincs az elítéltek dédelgetéséről, kényeztetéséről. Ami pedig a rabok tiszta celláit, a modern higienikus berendezéseket, az egyszerű, de rendes és tápláló ételmezést, vagy az ismeretterjesztő előadásokat, eszmecseréket, avagy a testedző gyakorlatokat illeti, csak örülnünk kell, hogy az emberiességnak ezeket az elemi követelményeit, amik a rabnevelésnek s ezzel a speciál-prevenciónak is legelső feltételei, végre legalább ezekben a nagyobb intézetekben megvalósíthattuk.”⁵⁰

Finkey szerteágazó szakirodalmi tevékenységében vitathatatlanul központi helyet foglal el az 1933-ban napvilágot látott *Büntetés-tani problémák* című monográfia, amely a formálódó büntetés-végrehajtási jog alapműve. Ebben a műben több kulcskérdést vesz górcső alá, így részletesen foglalkozik a rabjogok kérdésével, amelynek fókuszában az általa fogsági jogviszonynak nevezett jogi reláció áll. Felfogásában a jogviszony kétpólusú, amelynek egyik oldalán az állam mint a legitim erőszak birtokosa áll, melynek feladata a szabadságvesztés törvény szerinti végrehajtása. A másik pólusában az elítélte található, akinek a szabadságvesztés átrendezi a szabad embert megillető jogait, azaz a fogsági jogviszony ezeket a jogokat specializálja, mintegy törésbe helyezi, egyben kötelezettségeket is telepít az elítéltre. Ezzel a büntönügyi megoldóképlettel Finkey rögzítette azt az elméleti alapvetést, amely a mai napig uralja a honi büntetés-végrehajtási jog felfogását az elítéltek jogállását illetően. Nem tartotta szerencsésnek Freudenthal tételét, miszerint itt valamiféle fogsági jogról (Gefängnis-recht) lenne helyénvaló beszélni, és elutasította a fogházi jog kifejezés alkalmazását is, amelyet elnagyoltnak tartott.

⁴⁷ HACKER Ervin: *Büntönügyi jog a gyakorlatban*, Miskolc, 1923, 4.

⁴⁸ Megjegyzendő, hogy Finkey ezt fogsági jogviszony névvel illette. Ld. FINKEY: *Büntetés-tani...*, i. m., 161.

⁴⁹ HACKER: *Büntönügyi...*, i. m., 4.

⁵⁰ FINKEY: *Büntetés-tani...*, i. m., 11.

Az elítéltek jogállásának megítélésekor egyértelmű és napjainkig ható alaptételt fogalmaz meg: „[...] kiindulási pontul azt kell tekintenünk, hogy a szabadságvesztésre elítélt, még az életfogytiglanra elítélt is, nem lett rabszolgává degradálva, nem veszítette el emberi alapjogait. Vele sem szabad tehát úgy bánni, mint akinek az élete, testi épsége, becsülete közömbös, illetőleg a végrehajtó hatóságok, és közegek erre nem kötelesek tekintettel lenni.”⁵¹ Ugyanakkor arra is rámutat, hogy a fogsági jogviszonyban a felek nem egyenrangúak, amely körülmény e reláció pönális kényszerjellegéből vezethető le. Finkey ugyan nem szedi katalógusba azokat a jogokat, amelyek az elítélteket megilletik, azonban ezek hangsúlyosabb elemeire egyértelműen utal, így nevesíti a szabad levegőn való tartózkodást (járkálás); a megfelelő ételmezést, amely az egészség és a testi épség fenntartását szolgálja, egyben az elítélt munkavégző képességét is garantálja; valamint a rabok becsületjogának kérdéseit is feszegeti. Okfejtése szerint „[...] kétségtelen, hogy az emberiség elvének és a rabnevelés gondolatának az elfogadása mellett a rabokat becsületvesztett lényeknek, az erkölcsi lény fogalma alól kivetteknek tekinteni nem szabad.”⁵²

Mindenesetre az bizonyosan kijelenthető, hogy az elítéltek jogairól és azok struktúrájáról való honi gondolkodást Finkey kezdte meg, és ennek hatása a hatályos bv. kódexben⁵³ is felfedezhető. Kifejti azt is, hogy a szabadságvesztés célja többek között az elítélt önbecsülésének felébresztése, amelyet csak emberséges és figyelmes bánásmóddal tart elérhetőnek. Megjegyzendő, hogy az önbecsülés fenntartása napjainkban is a büntetés-végrehajtási jog egyik alapelveként tekinthető, így kijelenthetjük, hogy Finkey tanítása máig él ebben a tekintetben is.

Ma már kétségkívül elfogadott tény, hogy a büntetőjog-tudományok trichotomikus felosztást mutatnak, ugyanis tartalmi-formai szempontból azonosíthatjuk a büntető anyagi jogot, a büntetőeljárás-jogot és a büntetés-végrehajtási jogot.⁵⁴ Hazánkban korábban ez a vélemény nem volt ennyire magától értetődő, amellyel kapcsolatban több neves szakember foglalt állást. Finkey, mint a téma leglelkesebb híve, markánsan fogalmazott, amikor így írt: „[...] a büntetés-végrehajtás annyira speciális szakma, és annak elvei és szabályai oly fontosak és oly anyagot képeznek, hogy a büntető eljárásnak ez az ága ma teljes joggal követelheti magának az önállóságot”.⁵⁵ Angyal Pál – csatlakozva Finkey véleményéhez – 1920-ban azt írta, hogy: „[...] többen a büntetőjog harmadik ágaként megkülönböztetik a büntetés-végrehajtási jogot, mely alatt börtönügy néven azoknak a szabályoknak az összességét értik, amelyek a bíróilag kiszabott büntetések végrehajtására vonatkoznak. Valószínű, hogy gyakorlati okokból a jövőben az alaki és anyagi büntetőjogból ki fog válni a büntetőjogi következményekre vonatkozó szabályösszeg.”⁵⁶ Finkey meglátásait nagyban alátámasztották a Nemzetközi Büntetőjog és Börtönügyi Bizottság 1929-ben kibocsátott ajánlásai, amelyek az európai államok börtönügyének egységes fejlesztése érdekében alapszabályokat fogalmaztak meg a foglyok kezelése tárgyában, amely mögöttes üzenete az önálló törvényi szabályozás

⁵¹ Uo., 162.

⁵² Uo., 165.

⁵³ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (hatályba lépett 2013. január 1-jén).

⁵⁴ A büntetés-végrehajtási jog kifejezést első alkalommal Carl Krohne alkalmazta. Ld. FINKEY: *A börtönügy...*, i. m., 7.

⁵⁵ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Grill Kiadó, Budapest, 1914, 2.

⁵⁶ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Atheneum Kiadó, Budapest, 1920, 4.

időszerűsége volt. Egy évvel később már így érvelt Finkey: „*A külön börtönügyi törvényre tehát elsősorban azért van szükség, hogyha, különböző nevű szabadságvesztés-, büntetések igazi tartalmát és célját világosan és határozottan állapítsa meg a törvény, hogy aztán a végrehajtó hatóságok és közegek ehhez tudják tartani magukat és igyekezzenek az elítélteket ebben a törvényes keretben kezelni, illetőleg nevelni.*”

A második világháború kataklizmájába sodródó Magyarországon Finkey e kérdés fontosságát utoljára 1943-ben emeli ki, mintegy szintetizálva idevonatkozó korábbi munkásságát: „*A szabadságvesztés büntetés végrehajtása nem kellő színvonalának oka, hogy hiányzik a törvényi szabályozás. Törvénynek kellene leszögezni a szabadságvesztés büntetésnek és a szabadság elvonásával járó biztonsági intézkedésnek a célját, azok vezérelveit, szabatosan állapítsa meg a rabnevelés és a rabgondozás rendszerét, s mint ezek utolsó mozzanatát, a letartóztató intézetekből kibocsátott elítéltek utógondozását, ezeknek a szabad társadalomban való megnyugtató elhelyezését.*”⁵⁷

Ezzel az aktív jogász pályától búcsúzva, akkor 73 éves Finkey mintegy utolsó akaratként, egy korszerű és előremutató programot hagyott az utókorra. Magyarország második világháború utáni történelme elsősorban az 50-es években tért nyerő paranoid büntetőpolitika még sokáig nem tette lehetővé annak az útnak a folytatását, amely a magyar börtönügytől indulva a magyar büntetés-végrehajtási jog teljes önállóságának elismeréséig tartott.

5. A magister juris criminalis

Végezetül néhány szubjektív érzésből kiindulva keresem a választ arra, hogy amikor Finkey könyveit és tanulmányait olvasom, akkor miért kerít hatalmába valamiféle feltétlen rajongás a szerző iránt. Az első felismerés az, hogy Finkey, bár egy nagyon hosszú pályát befutott jogtudós volt, az időskori műveiben az öregség jeleit mégsem látom. Ugyanolyan lelkesen és meggyőzően ír, mint tette azt fiatalkorában. Gondolatai ugyanakkor már egy letisztult érettséget közvetítenek, amelyet nekünk, utódoknak kell a XIX. század elvárásainak és az eredeti szellemiségüknek megfelelően, minden kenetelenség nélkül interpretálni. A második gondolatom az, hogy sorait olvasva azt érzem, hogy a munkáiba minőségileg másfajta vagy inkább magasabb rendű tartalom vegyül, amelyek ugyanakkor racionális, az embert középpontba helyező, sokszor filozofikus mélységeket érintő kérdéseket feszegetnek. Úgyszintén csodálattal tölt el Finkey szorgalma és munkabírása, amely meglátásom szerint oda vezetett, hogy nagyobb lélegzetű publikációi a jogban rejlő statikus energiát felszabadították és azokat kinetikus, alkotó energiává alakították, megnyitva ezzel a börtönügyi tudomány további fejlődésének útját. Nem mellékes az sem, hogy Finkey tanai ösztönzőleg hatottak arra a kevés számú szakemberre, akik ezekkel a kérdésekkel foglalkoztak, vagy éppen Finkey munkássága ösztönözte őket a börtönügy behatóbb tanulmányozására. Ugyan nem érintettem

⁵⁷ FINKEY Ferenc: *Alkossunk törvényt az igazságügyi patronázsegyletekről*, Fiatalkorúak Felügyelő Hatóságának Kiadványai, Budapest, 1943, 19.

tanulmányomban az életrajzi vonatkozású adatokat, de nem tartom mellékesnek annak megállapítását, hogy Finkey minden körülmények között ember tudott maradni, és kizárólag a honi jogtudomány fejlődéséért dolgozott, nem terhelte életét semmiféle politikai bélyeg. Az igazi nagyságát megítélésem szerint mégis az bizonyítja, hogy azon kevesek közé tartozott, akik nem csak a régi gondolatokat adták elő újszerűen, hanem jellegénél és tartalmánál fogva valóban új ideákat és megoldási javaslatokat tudtak megfogalmazni. Érdekes módon felvetődik bennem egy kérdés, amely így hangzik: Adós maradt-e valamivel az utókor számára Finkey? Erre azt a választ adhatom, hogy igen. Sajnos nem írta meg a jogtudósi, jogászai pályájához köthető emlékiratait, az 1944-ben megjelent *Emlékképek és élmények életem derűs napjaiból* című visszaemlékezésében a munkássága e szakaszára viszonylag kevés figyelmet fordít.

Azért jelent ez számunkra veszteséget vagy keltheti a hiány érzetét, mert nézetem szerint az igazán tanulságos és esszenciális tudományos üzenetek mindig akkor fogalmazódnak meg, amikor egy tudós, miután befejezte aktív éveit, felteszi magának a kérdést: Mivel is foglalkoztam én egész életemben? Amikor erre a kérdésre fogalmazza meg válaszait, akkor kristályosodnak ki az utókorra szánt, szinte katalógusba szedett igazi és maradandó üzenetek. Finkey ezt nem tette meg, ezért a mi feladatunk az is, hogy tudományos tevékenységének rendszerezett feldolgozásával, kellő tisztelettel, helyette tegyük meg ezt a lépést. Finkey példaértékű életpályája az utókorra más irányú terhet is ró, mert szinte nem tudjuk elkerülni azt, hogy szakterületünk bizonyos alapkérdéseinek vizsgálatakor ne váljunk Finkey után epigonná, de megítélésem szerint éppen ennek a nehéz szépségnek való megfeleléssel tisztelgetünk a *magister juris criminalis* emléke és munkássága előtt.

Zárógondolatként biztosan jelentem ki, hogy Finkey Ferenc jelentősége a 20. századi magyar jogtudományban megkérdőjelezhetetlen, alakja eszménykép, munkássága példa, amely híven közvetíti a mai kor jogászainak a „*maiorum gloria posteris lumen est*” igazságát, vagyis azt, hogy az elődök dicsősége fény az utókor számára.

Irodalomjegyzék

1. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Atheneum Kiadó, Budapest, 1920.
2. FINKEY Ferenc: *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*, Grill Kiadó, Budapest, 1904.
3. FINKEY Ferenc: *A fiatalkorú bűnözők büntetési rendszerének revíziója*, Budapest, 1901.
4. FINKEY Ferenc: *Alkossunk törvényt az igazságügyi patronázsgeletről*, Fiatalkorúak Felügyelő Hatóságának Kiadványai, Budapest, 1943.
5. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Grill Kiadó, Budapest, 1914.
6. FINKEY Ferenc: *Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1911.
7. FINKEY Ferenc: *Büntetés és nevelés*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1922.
8. FINKEY Ferenc: *Büntetés-tani problémák*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1933.
9. FINKEY Ferenc: *Emlékképek és élmények életem derűs napjaiból*, Sárospatak, 1944.
10. FÖLDEVÁRY József: *A büntetés tana*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1970.

11. FREUDENTHAL Berthold: *Die staatsrechtliche Stellung des Gefängenen*, Jena, 1910.
12. FREUDENTHAL Berthold: *Gefängnisrecht und Recht der Fürsorgeerziehung, Enzyklopädie der Rechtswissenschaft in systematischer Bearbeitung, begründet von Holtzendorff*, Herausgegeben von Kohler, 7. kiadás, 5. kötet, Leipzig, 1914.
13. HACKER Ervin: *A börtönügy*, Pécs, 1918.
14. HACKER Ervin: *Börtönügyi jog a gyakorlatban*, Miskolc, 1923.
15. HORVÁTH Tibor: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.
16. HOWARD John: *The state of the prisons in England and Wales, with preliminary observations and an account of some foreign prisons and hospitals*, 1777.
17. KORINEK László: *Kriminológia és pönológia = Sapiens in Sapientia Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából*, szerk. BARABÁS A. Tünde, BELOVICS Ervin, Budapest, OKRI, 2016.
18. MONTESQUIEU Charles Louis: *L' esprit des lois (A törvények szelleméről)*, Barrillot, Geneve, I. köt.
19. NAGY Ferenc: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1986.
20. RUZSONYI Péter: *A pönológia és a kriminálpedagógia rendészettudományi beágyazódottsága*, Magyar Rendészet, 2015/4.
21. VARGHA Ferenc: *Szociológia és büntetőjog*, Jogászegyleti értekezések, 1901/2, Budapest.